

*Sebestyénné Stetina Ilona**:
PÓSA LAJOS ÉS A GYERMEKIRODALOM

Sokan vagyunk még akiknek gyermekkorunkban csaknem kizárólag a „Flóri könyve” szolgált szellemi táplálékul. A jó Bezerédy Amália egyszerű, ártatlan verses mondókái, mint „Kereng mérges kígyó, a ki sír az nem jó”, vagy „Almát fáról leveszik, a rossz gyermek verekszik”, épp olyan élénken emlékezetünkben vannak még, mint az ő költőiség nélküli tanító meséi, amilyen a „Hidján volt egy baglya” vagy „volt egyszer egy cicza, azt a kis Vicza, tejjel jól tartotta”, stb. stb. Akik még emlékeznek rá, tudják, hogy minden fogyatékosága mellett mily drága kincse volt akkor a magyar gyermekvilágnak a „Flóri könyve”, hisz – majdnem azt mondhatjuk, egyetlen kincse volt.

Azt hiszem, abban az időben a gyermek képzeletének s nyelvkincsének gazdagításánál az előszóval adott meséknek volt az a szerepük, amit ma az olvasmányok által igyekszünk elérni. A mamák is többet daloltak, többet meséltek akkor s mellettük ki ne emlékeznék kegyelettel egy-egy öreg dadára, egy jó Rozi vagy Kati nénire, akik a kicsinyeket gondozni, szórakozni segítettek. Milyen mesemondó talentumok voltak ezek! S hogy lesték a gyermekek ajkukról a mesék folyást. Nem is kellett a mesélőnek mindig újat mesélni; a gyermek szívesen hallgatta tizedszer is, huszadszor is ugyanazt a történetet, míg végre éppen olyan jól tudta, mint a „Flóri könyve” verseit, folytathatta maga is ott, ahol a mesélő abbahagyta. Hogy az emlékezet gyakorlására, a beszélőképesség fejlesztésére s logikai egymásutánnak felfogására nézve a gyermek ezekből a százszor hallott mesékből több hasznot húzott, mint mai olvasmányaiból, melyek napról-napra újat, változatosat nyújtanak neki, az kétségtelen. De hát változtak az idők, s mi azt hisszük, hogy vele megváltoztak a gyermekek is, és sietünk velük megismertetni mindazt, ami a gyermekirodalom fejlődése folytán kezünkbe akad.

Mert nagyot haladt, sokat fejlődött a mai gyermekirodalom az utolsó 30 esztendő alatt; igen sokat. Mily hosszú ideig állott versenytárs nélkül Forgó bácsi Kis Lapja, s ma már tucatot is meghaladja a gyermek és ifjúsági lapok száma. Hát ha még egész kiterjedésében vizsgáljuk a mai gyermekirodalmat s a mese-prózaírókra is kiterjesztjük figyelmünket. Azt mondhatnók, hogy akkori szegénységünkkel szemben dúsgazdagok vagyunk. Ma már, ha valaki magyar könyvvel akar kicsinyeinek kedveskedni, gondjába kerül, míg a sok vers és mese között a legjobbat – mert csak *ez* való a gyermeknek – kiválogathatja. Pedig a közmondás szerint is „sok búzának sok az alja” s ha valahol, úgy éppen a gyermekek kezébe adandó olvasmánynál érdemes és szükséges „rostálni”, azaz kritikát gyakorolni.

Ha Tompa¹ meg nem írja vala az „Állatirodalom” című tréfás költeményét, vagy a kritika gyakorlását egy más, tekintélyesebb állat foglalkozásául jelöli ki: talán bátran, merészen neki fognék s elmondanám, mi *nem jó* a mai gyermekirodalomban. Így azonban – talán hiúságból fakadt szerénykedéssel – csak azt akarom bemutatni, *ami igazán szép, és igazán jó!* Nem is terjeszkedem ki a gyermekirodalom minden ágára csakis egy kis kört világítok meg, csakis a *gyermekversekről* szólok. Hiszen talán éppen a gyermekirodalom ezen ágában voltunk legszegényebbek, s éppen ezen a téren lettünk leggazdagabbak, akár tartalom, alak, nyelv, vagy változatosság, kedélyképzés s még akárhány más tekintetből vizsgáljuk is gyermekverseinket.

Eddigi gyermekverseinket rendszerint nem költők írták. Nem csoda, ha nem is voltak költőiek. Rímekbe szedett silány próza vagy németből – ritkán más nyelvből – átültetett unalmas erkölcsi tanulság volt az, mit a gyermekeknek a mindinkább elmaradozó mesélgetés, dalolgatás pótlására nyújtottak. Bizony kevés emelkedett a Flóri könyve magaslatáig, mely legalább a gyermekszeretet melegét sugározta, s jó magyarsággal volt írva. Remekíró-

ink csak elvértve írtak egy-egy verset a gyermekek számára. Gyulainak verses népmeséi, továbbá a „két czicza meg a hamis gyermek”-e, „Géza úrfi”-ja, a „Pulyka és a veréb című gyönyörű verse, Petőfinek „Laci te” kezdetű remek költői alkotása sokáig nem terjedtek el a gyermekek között, mert nem jelentek meg külön a gyermekeknek szánt kiadásban. Szűkben lévén a gyermekverseknek csak kevéssel ezelőtt is a *remekírókat* adták a gyermekek kezébe, aminek az lett a természetes következménye, hogy a gyermeket a legszebb költemény is hidegen hagyta, mert az igazi költői szépségeket nem értette meg; vagy ha megértette, gyermekes naivsága látta kárát s lett belőle olyan koraérett ifjú vagy leány, akinek ábrándos, sóvárgó lelkülete előre is kizárta, hogy valaha boldog, elégedett ember válhassék belőle.

Különösen érezhető volt a gyermekversek hiánya azok előtt, akik iskolai használatra szánt olvasókönyveket szerkesztettek. Legalább erre mutat az, hogy az elemi iskolák második, harmadik, negyedik osztály számára írt olvasókönyvek mindenikében egész a legújabb időkig olyan költeményeket találunk, mint a „Gólya” Tompától, a „Gyermek és szivárvány” Aranytól vagy Petőfi „Alföld” című költeménye, Tóth Kálmán² „Hunyadi”-ja stb.

Akik az iskolában 8-9 éves gyermekekkel tárgyalták e költeményeket, tudják, mily nehézséget, leküzdhetetlen nehézséget okoz azok megértése. Nem is kísérlem meg fejtegetni, hogy mily nagy hézag volt a gyermekirodalomban a valódi szép és jó gyermekversek hiánya.

Költőink között Győry Vilmos volt az, aki érezte e hiányt és azt betölteni igyekezett. Sokat köszönünk az ő gyermekszerető neme lelkének, az ő költői ihlettségének. De úgy tetszik nekem, hogy versei – kivéve az angol képekkel illusztrált „Minden napra egy képecske, minden képhez egy versecske” címűt, melyek igazán naivak és a piciknek valók – leginkább nagyobb gyermekek számára készültek. A verses meséket a kicsik is olvashatják, de a „Jótekonyság” és „Megelégedés” címűek s a velük hasonló tartalmúak elmélkedő voltuknál fogva csak a 12-14 éves gyermekeknek alkalmasak.

Ezt az ürességet az utolsó 10 év alatt a legszebb gyermekversek keletkezésének ragyogó korszaka váltja fel. Egy hivatott költő teljes lelkesültséggel a gyermekek lantosává szegődik, s foly ajkáról a dal olyan édesen, olyan bájosan, hogy megbűvöli a kis hallgatók szívét, s a hála érzetét fakasztja a szülők és a nevelők lelkében. Ha a magyar gyermekirodalomról általában csak a múlt szegénységéhez képest mondhatjuk, hogy gazdag, a „versirodalomról” e költő fellépte óta a külföldi szerencsésebb nemzetek irodalmához viszonyítva is bátran elmondhatjuk ezt – ha mennyiség tekintetében nem is, de minőség tekintetében bizonyosan. Az ő példája másokat is munkára buzdít, s ma már nem tartja szégyennek egy Mikszáth Kálmán, Vargha Gyula, Váradi Antal, hogy a kicsikéknek írjon, s *Pósa* buzdítására – mert hisz ő az a költő, akiről tüzetesebben beszélni szeretnék – olyan derék és hivatott munkásai fejlődnek a gyermekirodalomnak, mint Hetyei Gábor.

Igen, örömmel mondhatjuk, sokan vannak ma már, kik szépet, kedveset írnak a kicsinyeknek. De mindannyiát felülmúlja *Pósa Lajos*, nemcsak termékenységét tekintve – 800-on felül van már szebbnél szebb gyermekverse – hanem abban az utolérhetetlen művészetben is, amellyel a gyermek nyelvén tud szólni.

Zengzetesek, törülmetszett magyar zengéssel és szólásformákkal vannak e versek írva. A Rima folyó, melynek völgyében az egyszerű földműves fiú bölcsője rengett, megtanította őt is azon a bűvös-bájos hangokon mesélni, melyen Tompa népmeséi s virágregéi szólnak. Az a regényes szép vidék költői hajlamokkal áldja meg a tősgyökeres magyar lakosokat, míg a hegy-völgy titokzatos szép regéket sűg nekik, dal kel a nép ajkán, s dal és mese neveli fel a nép gyermekeit. *Pósa* költői ihlettel megáldott kedélye megértve, megszeretve e hangokat, a gyermekvilág közös kincsévé varázsolja át, mégpedig a gyermek lelkét átértő olyan nevelői tapintattal, amit csak úgy érthetünk meg, ha tudjuk, hogy *Pósa*, míg lelke sugallatára hall-

gatva költővé nem lett, a nevelői, a tanári pályára készült, a budapesti tud. egyetemen a bölcsészeti tanfolyam hallgatója s egy-két éven át egyik fővárosi reáliskolánál segédtanár volt.

Szerette a gyermekeket, ez volt lelkének rugója a pályaválasztásnál; de lelke az iskolai pedantéria békóiba bele nem tudta magát kényszeríteni. Mint segédtanár ezelőtt 12-13 évvel adta ki első kötet költeményét. Ez még nem gyermekek számára készült, de volt benne két költemény, az egyik „Búcsú Sárikától”, a másik „Olgához”, amelyek azonnal feltűnést keltek s arra indították Pósa barátait, hogy őt a gyermekeknek való versek írására ösztönözzék. Valóban a katonáskodást szebben, élénkebben a gyermek szemé elé állítani nem lehetne, mint a Búcsú Sárikától költemény teszi. Ettől az időtől kezdve gyakran jelent meg tőle gyermekvers vagy lapokban, vagy más verseket is tartalmazó költeményköteteiben, melyek sűrűn követték egymást. Megválva a tanári pályától, sorsa Szegedre vetette Pósat, hol főleg hírlapirodalommal foglalkozott. Itt jelent meg 1886-ban „Gyermekversek” című kötet költeménye, mely 50 gyönyörű verset tartalmazott. Ha kiemelem közülük az „elveszett pápaszemet” s a „kis Petit”, meg az „elpusztult házat”, csak azért teszem, mert azt tapasztaltam, hogy a gyermekek ezeket rendkívül szeretik.

Pósa gyönyörű költeményeit ma már az iskolákban is ismerik, de a tanító világ korántsem méltányolja oly mértékben, mint megérdemelné, pedig bámulatos az a hatás, melyet a gyermekekre gyakorol. Akik foglalkoznak e versek ismertetésével, igazat adnak nekem, mint tette ezt a napokban egyik kollégám, ki egész elragadtatással így szól hozzám: „Ez a Pósa igazán nagy költő s ezt szerintem leginkább az bizonyítja, hogy a gyermekek végtelen könnyűséggel, játszva sajátítják el költeményeit – maguk sem veszik észre, mikor tanulták meg, egyszer csak tudják, rájuk ragadt, az övék, értik, átérzik, mintha csak az ő lelkükből fakadt volna”.

Bemutatok egy-kettőt azokból a kis apróságokból, melyeket a gyermekek már szívtében csicseregnek. Nagyon kedvelt „A kis pinyőke” című, mely így szól:

Meghalt szegény kis pinyőke,
Liliom a lepedője,
Négy gerlice vontatja,
Fülemile siratja.

Volt pinyőke, nincs pinyőke,
Fekszik rózsá temetőbe,
Rozmaring a keresztje,
Pacsirta szól felette.

Általában úgy találtam, hogy Pósa mesteri kézzel rajzolja a gyermekek elé a természet szépségeit s megtanítja őket szeretni az Isten teremtményeit. Az „Aranykert”, mely talán Pósanak is legszebb gyermekverseit foglalja magában, tele van ilyen szép képekkel.

Egyszerűségével hódít például „A szentjános bogár” című, mely így hangzik:

Világít a fűben
A szent-jános bogár.
Vigyázz a lábadra,
Mert eltaposni kár.

Madár énekeljen,
Rózsá meg virítson,
A szent-jános bogár
Csak hadd világítson!

Tíz-tizenkét kötetben jelentek meg azóta Pósa gyermekversei. A „kis bokréta“, „Mesék és regék“, „Gyermekkert“, „Virágok“, „Az aranytollú madár nótái“, „Arany napok, tündér órák“, „Négy mese“ stb. címek alatt. Úgy találomra felnyitom az „Aranytollú madarat“ s ott lelem a *Búcsú-t*, melyben a gyermek a vakációtól búcsúzik. Ilyen képen:

Isten veled erdő, liget,
Gyöngyvirágos kerek sziget,
Aranymókus, sárgarigó,
Oda van a vakáció.

Isten veled csergő patak
De sokszor elhallgattalak
Csörgő habod muzsikaszó,
Oda van a vakáció.

Isten veled háló, horog,
Már ezután más a dolog,
Pihenj te is lepkefogó.
Oda van a vakáció. stb. stb.

Majd megszólal a vallásos érzés hangján s így beszél:

Isten.

Nagy a világ,
Én csak porszem vagyok,
Isten napja
Én reám is ragyog.
Isten csókját
Homlokomon érzem:
Jóban, rosszban
Csillagom ez nékem.
Ott van, ott van
Mindenütt az Isten:
Mennyben, földön,
Itt van a szívemben.

A gyermek minden érzésére van Pósanak kifejezése, mindig eltalálja a legigazabb hangot, a legragyogóbb színt. Mondjam-e még, hogy virágregéket is írt a gyermekek számára, mondjam-e, hogy milyen szépek, a gyermekek lelkéhez szólók ezek! Alig találnék arra kifejezést. De azt elmondhatom, hogy azért a sok gyönyörűségért, amit ő a gyermekvilágnak okoz, azért a sok nemes érzésért, melyet a gyermekek lelkében fakaszt, megérdemli, hogy a nevét a legnagyobbak között emlegessék, mert összes költőink között valóban ő benne a legnagyobb s nála nyilvánul meg legszebben a *gyermekszeretet*. Hisz ő az, aki így énekel:

Szeresd a gyermeket! A gyermek fénysugár,
Közöttünk itt alant mindig ragyogva jár.
Mikor szomorkodol: szemed közé nevet,
Ha bűnre bűn nyom is: ő akkor is szeret.
Szívednek mélyiből kicsalja a borút,
Fejedre rózsákból vígan fon koszorút.
Ne érje gond soha, ki rád hajnalt derít:
Töröld le gyöngéden a gyermek könnyeit!

Terem nem engedi, hogy többet is bemutassak, azokból a gyermekek szívéhez szóló verseskékből, melyeket ismerniük kell szülőknak és nevelőknek, hogy kellően méltányolva értékesíthessék a gondjaikra bízott gyermekek nevelésében. Nem fejezhetem azonban be ismeretésemet a nélkül, hogy ne emlékezzem meg Pósáról úgy is, mint a legkedveltebb gyermeklapnak, Az Én Ujságomnak a szerkesztőjéről. Annak a fejtegetésére, hogy jó-e a gyermekeket lapokkal és folyóiratokkal úgy elárasztani, mint ezt a *legmodernebb* gyermekirodalom teszi: ez alkalommal nem terjeszkedhetem ki. De annyit jó lelkiismerettel állíthatok, hogy a Pósa által szerkesztett gyermeklap nyelvének tiszta magyarsága, a közleményeket átlengő hazafias szellem, s a tartalomnak helyes pedagógiai tapintattal való egybeállítása által a nemzeti szellem ébresztésére, a gyermeki értelem és szív művelésére egyaránt kitűnő eszköz a nevelő kezében, s kedves szórakozást nyújt a gyermekeknek. A gyermekek iránt való lelkesült szeretettel szerkeszti Pósa ezt a lapot is, ez látszik meg minden során, innen érthető kedveltsége és nagy elterjedése. E lapnak és Pósanak mint szerkesztőnek azonban legfőbb érdeme, hogy egész írói gárdát nevelt magának. Herczeg, Sebők, Bródy, Madarassy – hogy csupán az irodalom más ágában is névvel bíró egyéneket említsem – kitűnő meseíróknak mutatják be Az Én Ujságom hasábjain magukat. Kívülük a jeles íróknak és – amit különösen ki akarok emelni – *írónőknek* egész serege támogatja e lapot. És amily érdemül tudom be Pósanak, hogy lapjában a nők írói tevékenységének tért juttat, épp oly örömmel látom, hogy a nők tevékenysége e téren sikeresnek mutatkozik. Csak kövessék, támogassák is a magyar nők Pósat nemes tevékenységében. A magyar gyermekirodalom látja hasznát, ha Pósanak minél több jeles munkatársa, minél több méltó utánczója akad.

In: *Nemzeti Nénevelés, 1892/XII.*

Szerkesztő megjegyzései:

a szerzők helyesen:

- 1) *Tóth Kálmán*
- 2) *Czuczor Gergely*

* *Sebestyénné Stetina Ilona* (1855-1932), elemi-, majd polgári iskolai tanár. Pályáját Budapesten, a polgári iskolai tanítónőképzőben kezdte. 1911-1925 között az állami női ipariskola igazgatója. Korának egyik legsokoldalúbb és legjelentősebb tanügyi személyisége; a kézimunka-oktatás elterjesztésének kezdeményezője; az Országos Közművelődési-, és az Országos Közoktatási Tanács állandó tanácsadója; a *Nemzeti Nénevelés* elsőrangú szaklappá fejlesztője – 1901-ig szerkesztője; tankönyveit az ország csaknem összes polgári és kereskedelmi iskolájában használták. Az Országos Nőképző Egyesület választmányi tagja, majd alelnöke, ill. elnöke. Számos más egyesület és kör, köztük a Magyar Nemzeti Szövetség és a Magyar Asszonyok Szövetségének tagja; negyven éven keresztül a magyar tanítónők és nevelőnők menedékházának létesítésére alakult jótékonyági szervezet, a Mária Dorothea Egyesület vezetője.